

การศึกษาบทบาทของภาคีเครือข่ายในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน
ในพื้นที่จังหวัดขอนแก่นและจังหวัดมหาสารคาม
: กรณีศึกษา ชุมชนบ้านโนนทัน ชุมชนตำบลท่าสองคอนและชุมชนตำบลพระธาตุ
A Study of the Roles of a Local Network for
Community Base Tourism in Khon Kaen and Maha Sarakham Areas
: Case Study Ban Nontan, Ban Thasongkhon and Ban Phratad.

อุจฉริต์ อาจารย์ศิริกุล¹ วรณา คำปวนบุตร² และมัลลิกา นาจันทอง³

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ¹

คณะการท่องเที่ยวและการโรงแรม มหาวิทยาลัยมหาสารคาม²

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์³

18/18 ถ.บางนา – ตราด ต.บางโฉลง อ.บางพลี จ.สมุทรปราการ 10540¹

Udchari Arjarasirikoon¹ Wanna Khampuanbutra² and Mullika Najanthong³

Faculty of Liberal Arts, Huachiew Chalermprakiet University¹

Faculty of Tourism and Hotel Management, Mahasarakham University²

Faculty of Business Administration, Kalasin University³

18/18 Bangna – Trat Road, Bangchalong, Bangpli, Samutprakarn 10540¹

Email : udchari.ar@hcu.ac.th¹

บทคัดย่อ

การศึกษาบทบาทของภาคีเครือข่ายชุมชนในพื้นที่จังหวัดขอนแก่นและจังหวัดมหาสารคาม ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกด้วยแบบสอบถามแบบมีโครงสร้างกับเจ้าหน้าที่ในหน่วยงานภาครัฐที่รับผิดชอบแหล่งท่องเที่ยวใน 2 จังหวัด ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ เจ้าหน้าที่ในหน่วยงานภาครัฐที่มีหน้าที่รับผิดชอบแหล่งท่องเที่ยวและบุคลากรในภาคเอกชน กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 9 คน แบ่งเป็น จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 6 คน จังหวัดขอนแก่น จำนวน 3 คนทำการสัมภาษณ์เชิงลึกกับเจ้าหน้าที่ในหน่วยงานภาครัฐ บุคลากรในภาคเอกชน และผู้ประกอบการ ผู้นำชุมชนและกลุ่มชาวบ้าน ด้วยแบบสอบถามสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้างกับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 40 คน

ผลการศึกษาพบว่าควรจัดตั้งเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชน ที่ชุมชนบ้านโนนทัน ชุมชนตำบลท่าสองคอนและชุมชนตำบลพระธาตุ องค์กรที่เข้าร่วมเป็นเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชนมี 4 องค์กรได้แก่ หน่วยงานรัฐเป็นที่ปรึกษา เอกชนและผู้ประกอบการเป็นฝ่ายให้บริการแก่นักท่องเที่ยว ผู้นำชุมชนเป็นคณะกรรมการเครือข่ายการท่องเที่ยว และกลุ่มชาวบ้านเป็นฝ่ายผลิตสินค้าจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยวตามบทบาทหน้าที่ของ

ทั้ง 3 ชุมชน พบว่าจุดแข็งคือมีวัดและแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาที่มีชื่อเสียง จุดอ่อนคือแหล่งท่องเที่ยวขาดการพัฒนาแม้มีถนนสายหลักไปยังจังหวัดใกล้เคียง แต่พบว่ามีอุปสรรคคือหน่วยงานราชการที่ให้การสนับสนุนมีงบประมาณจำกัด จากการศึกษาพบว่าทั้ง 3 ชุมชน มีบทบาทในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ชุมชนมีความพร้อมด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว หน่วยงานภาครัฐให้การสนับสนุนโครงการพัฒนาและส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนและชาวบ้านในชุมชนให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีตามความสามารถ

คำสำคัญ : การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชน ภาควิชาช่วยชุมชน

Abstract

A study of the potential of a local network for community base tourism in Khon Khaen and Maha Sarakham areas. Methods and tools such as in-depth interview by using structured questionnaires with officials in government agencies responsible for tourist sites in 2 provinces. The population used in the research is staff in government agencies responsible for tourist attractions and personnel in the private sector, conducting in-depth interviews with structured interview questionnaires with 9 sample groups divided into Maha Sarakham Province, 6 people in Khon Kaen Province 3 people conducted in-depth interviews with officials in government agencies Personnel in the private sector and entrepreneurs Community leaders and villagers With a structured interview questionnaire with a sample of 40 people

The results show that the local networks should be set for community base tourism at Ban Nontan Ban Thasongkhon and Ban Phratad. Each community has their function as follows, government section has duty as information advisor, non – government section has duty as service sector and community leader has duty as community networks and vocational production has duty as production sector for selling to tourists upon the capabilities of the communities. The strength of the areas is the temple as a center and cultural religion tourist attraction and a center of community. The weakness lack of development of tourist attraction places. Although these areas have main route to another, but their obstacle is government sector has limit budget to support the communities. According to the study, the 3 communities has shown the potential in cultural tourism management, the communities are readiness in culture and religious resources, government sector supporting development projects and tourism activities with collaboration form the villagers.

Keywords : Community base tourism, Community association, Local networks for Community base

ความสำคัญและปัญหาการวิจัย

กลุ่มจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง มีศูนย์ปฏิบัติงานตั้งอยู่ที่จังหวัดขอนแก่น ประกอบด้วย 4 จังหวัด ได้แก่ ร้อยเอ็ด ขอนแก่น มหาสารคาม และ กาฬสินธุ์ รวมเรียกว่า “กลุ่มจังหวัดร้อยเอ็ด ขอนแก่น มหาสารคาม กาฬสินธุ์” จากสภาพทางภูมิศาสตร์และที่ตั้งของกลุ่มจังหวัด พบว่าจังหวัดขอนแก่นและจังหวัดมหาสารคามมีเส้นทางคมนาคมทางบกเชื่อมโยงระหว่างจังหวัด ในเชิงเศรษฐกิจจังหวัดขอนแก่นเป็นศูนย์กลางการพัฒนาของกลุ่มจังหวัด (สำนักบริหารยุทธศาสตร์กลุ่มจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง, 2557 : 10, 26) ชุมชนโนนทัน 1 อยู่ในเขตเทศบาลนครขอนแก่น มีวัดโพธิ์เป็นวัดประจำชุมชน และเป็นวัดสำคัญของจังหวัด นอกจากนั้นยังเป็นที่ตั้งของศูนย์แพทย์แผนไทยหลักสูตรของวัดโพธิ์ กรุงเทพฯ ผู้นำชุมชนและกลุ่มอาชีพมีแนวคิดการจำหน่ายสินค้าให้ผู้มาปฏิบัติธรรมและนักท่องเที่ยวภายในวัด อย่างไรก็ตามยังติดขัดปัญหาบางประการ ประกอบกับชุมชนประสบปัญหาด้านการท่องเที่ยว คือ ขาดการประสานงานกิจกรรมการท่องเที่ยวระหว่างวัดและชุมชน (เทศบาลนครขอนแก่น, 2557 : 13 – 35)

จังหวัดมหาสารคามซึ่งมีที่ตั้งบริเวณตอนกลางของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมมีพระธาตุนาดูนเป็นสถานที่ที่มีชื่อเสียง (สำนักงานจังหวัดมหาสารคาม, 2556 : 60) ถูกกำหนดให้เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวตลอดจนการส่งเสริมความร่วมมือระหว่างเครือข่ายการท่องเที่ยวของกลุ่มจังหวัดและภูมิภาค (สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดมหาสารคาม, 2557 : 68) อย่างไรก็ตามสถานที่ท่องเที่ยวอื่นในเขตอำเภอนาดูนยังเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวน้อย การขาดการประชาสัมพันธ์และการส่งเสริมกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวประชาชนในชุมชนยังคงมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น การประชุมเป็นปริมาณน้อย ส่งผลให้การจัดตั้งกลุ่มอาชีพเพื่อตอบสนองการทำงานด้านการท่องเที่ยวไม่เกิดความเข้มแข็ง (องค์การบริหารส่วนตำบลพระธาตุ, 2557 : 58 – 60) ตำบลท่าสองคอนอยู่ห่างจากตัวอำเภอมหาสารคามประมาณ 9 กิโลเมตร แหล่งท่องเที่ยวประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญทางศาสนาและวัฒนธรรม เช่น วัดขุนพรหมคำริซึ่งเป็นวัดประจำหมู่บ้านของตำบลท่าสองคอนมีกิจกรรมที่สำคัญ คือ การอบรมวิปัสสนากรรมฐาน แต่วัดก็มีพื้นที่จำกัดในการรองรับผู้ปฏิบัติธรรมและพระวิปัสสนาจารย์ประจำวัดมีจำนวนน้อย ส่งผลให้การทำงานขาดความชัดเจน (องค์การบริหารส่วนตำบลท่าสองคอน, 2557 : 10 – 25)

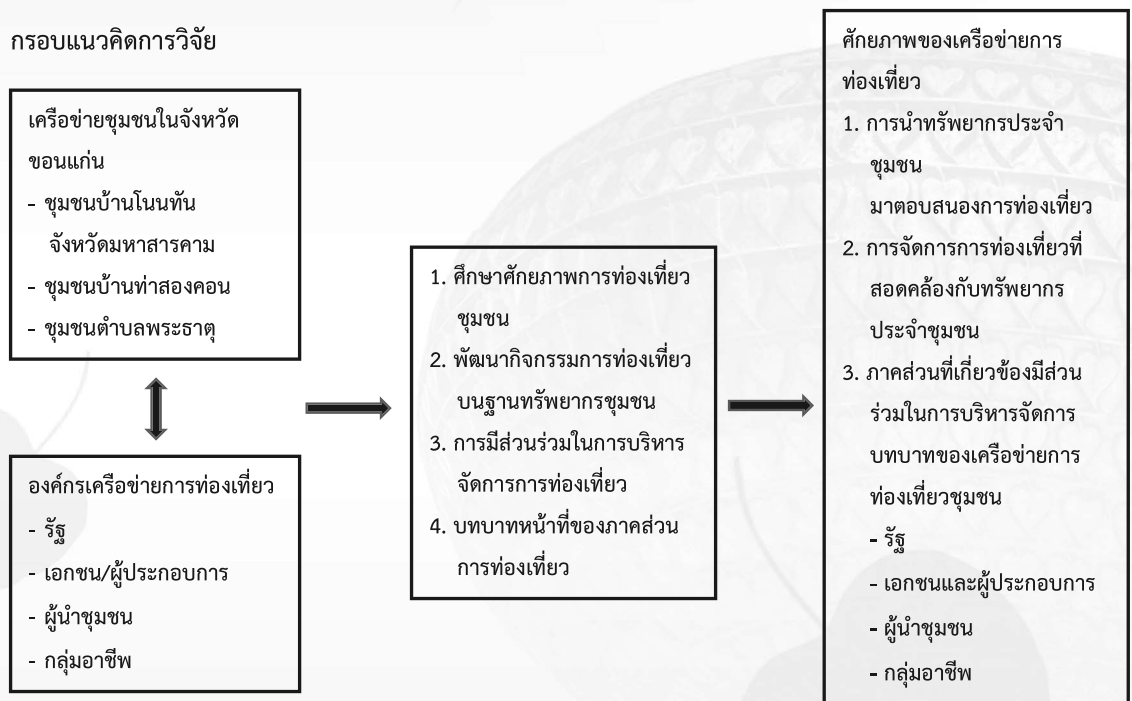
ทั้งนี้จังหวัดขอนแก่นและจังหวัดมหาสารคามได้กำหนดแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมให้มีความสอดคล้องกับนโยบายของกลุ่มจังหวัด ด้วยการเชื่อมโยงเส้นทางคมนาคมและส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม(สำนักงานจังหวัดมหาสารคาม, 2556 : 54) จากการอาศัยทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีอยู่ในท้องถิ่นและสร้างความร่วมมือจากภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว (สำนักงานจังหวัดมหาสารคาม, 2556 : 34, สำนักงานจังหวัดขอนแก่น, 2557 : 40)

อย่างไรก็ดีพบว่าปัญหาสำคัญของการท่องเที่ยวได้แก่ การขาดความร่วมมือระหว่างภาคส่วนและความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน (ธนศ ศรีสถิตย์และคณะ, 2555 : 290 – 291) สอดคล้องกับของความเห็นของพลทรัพย์ สวนเมือง ตูลาพันธุ์ (2544 : 25 – 30) ที่เสนอว่าควรมีการสร้างเครือข่ายระหว่างชุมชนเพื่อจัดการท่องเที่ยวให้ได้มาตรฐานเดียวกันเพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวและส่งเสริมการจำหน่ายสินค้าพื้นเมืองของกลุ่มอาชีพในชุมชนด้วย ھرรษา มีมงคลกุลดิลก (2551 : 21 – 35) และธนศ ศรีสถิตย์ (2555 : 36) ได้สรุปไว้ว่า “การพัฒนาการท่องเที่ยวต้องให้คนในชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมโดยมีการประสานความร่วมมือระหว่างผู้ประกอบการ ประชาชนท้องถิ่น องค์กรและสถาบันที่เกี่ยวข้อง” พงนา สวนศรี (2546 : 68 – 70) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวโดยชุมชนจะต้องให้กลุ่มต่างๆ ในชุมชนให้เข้ามามีบทบาทการทำงาน มีการแบ่งบทบาทหน้าที่การทำงานให้กระจายไปทำให้การบริหารงานคล่องตัว มีการจัดการผลประโยชน์ให้กระจายตัวสู่คนในชุมชนและสมาชิกผู้ดำเนินการท่องเที่ยว

ดังนั้นการศึกษาเรื่อง “บทบาทของภาคีเครือข่ายในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่จังหวัดขอนแก่นและจังหวัดมหาสารคาม : กรณีศึกษา ชุมชนบ้านโนนทัน ชุมชนตำบลท่าสองคอนและชุมชนตำบลพระธาตุ” จึงเป็นการศึกษาเพื่อให้ทราบถึงบทบาทของภาคีเครือข่ายในการจัดการการท่องเที่ยวและการประสานงานระหว่างองค์กรชุมชน เพื่อนำข้อมูลดังกล่าวมาเป็นกรอบในการพัฒนาและสร้างเส้นทางท่องเที่ยวเชื่อมโยงระหว่างจังหวัดในลำดับต่อไป ดังแสดงมาเป็นกรอบแนวคิดการวิจัยดังนี้

กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาบทบาทของเครือข่ายในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่จังหวัดขอนแก่นและจังหวัดมหาสารคาม

ประโยชน์ของการวิจัย

ผลจากการศึกษานี้ทำให้ทราบภาคส่วนที่เกี่ยวข้องด้านการท่องเที่ยวและบทบาทของเครือข่ายซึ่งข้อมูลที่ได้สามารถนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวระหว่างจังหวัดขอนแก่นและจังหวัดมหาสารคาม บนความร่วมมือของภาคส่วนที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ในส่วนภาครัฐจะใช้ผลการวิจัยเป็นแนวทางในการสนับสนุนกิจกรรมการท่องเที่ยวและจัดสรรงบประมาณในการดำเนินโครงการประจำปีอย่างเหมาะสม สำหรับเอกชนและผู้ประกอบการข้อมูลนี้จะเป็นประโยชน์ในการพัฒนากิจกรรม การบริการสำหรับนักท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพ สำหรับผู้นำชุมชนและกลุ่มอาชีพข้อมูลนี้จะเป็นแนวทางในการพัฒนาระบบบริหารจัดการการท่องเที่ยวภายในชุมชนอย่างสร้างสรรค์

การดำเนินงานวิจัย

การดำเนินงานครั้งนี้ ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research – PAR) เพื่อทำการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนและเครือข่ายในพื้นที่จังหวัดขอนแก่นและจังหวัดมหาสารคาม ในพื้นที่ชุมชนจำนวน 3 แห่ง ได้แก่ ชุมชนบ้านโนนทัน อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น ชุมชนบ้านท่าสองคอน อำเภอเมืองมหาสารคามและชุมชนตำบลพระธาตุ อำเภอนาคู จังหวัดมหาสารคาม มีรายละเอียดการดำเนินงานดังนี้

การวิจัยเชิงคุณภาพเป็นการศึกษาดัวยวิธีวิจัยแบบภาคสนาม (Field Research) และกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมใช้วิธีการและเครื่องมือ ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In – depth Interview) ด้วยการใช้แบบสอบถามแบบมีโครงสร้างกับเจ้าหน้าที่ในหน่วยงานภาครัฐที่รับผิดชอบแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดขอนแก่นและจังหวัดมหาสารคาม การสัมภาษณ์เชิงลึกด้วยการใช้แบบสอบถามแบบมีโครงสร้างกับบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับแหล่งท่องเที่ยวได้แก่ บุคลากรในภาคเอกชน ผู้ประกอบการ ผู้นำชุมชนและกลุ่มชาวบ้านที่ประกอบอาชีพในพื้นที่ การสนทนากลุ่มย่อยหรือการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group Study) ด้วยการใช้แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างกับภาคีเครือข่ายชุมชนหรือภาคส่วนที่มีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับแหล่งท่องเที่ยวได้แก่ เจ้าหน้าที่ในหน่วยงานภาครัฐ บุคลากรในภาคเอกชนและผู้ประกอบการ ผู้นำชุมชน และกลุ่มชาวบ้านที่ประกอบอาชีพในพื้นที่

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นกลุ่มคนที่มีความเกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดขอนแก่นและจังหวัดมหาสารคาม ได้แก่ เจ้าหน้าที่ในหน่วยงานภาครัฐที่มีหน้าที่รับผิดชอบแหล่งท่องเที่ยวและบุคลากรในภาคเอกชนคือ ผู้นำชุมชนและกลุ่มชาวบ้านที่ประกอบอาชีพในพื้นที่ที่เป็นที่ตั้งของแหล่งท่องเที่ยว กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In – depth Interview) และการประชุมกลุ่มย่อย

(Focus Group) โดยการศึกษาในครั้งนี้ใช้เทคนิคการสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) จากรายชื่อตามตำแหน่งดังกล่าวและทำการสัมภาษณ์เชิงลึกด้วยแบบสอบถามสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้างกับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 9 คน แบ่งเป็น จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 6 คน ได้แก่ ท้องเที่ยวและกีฬาจังหวัด พลังงานจังหวัด เกษตรอำเภอ พัฒนาการอำเภอ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลท่าสองคอนและนายกองค์การบริหารส่วนตำบลพระธาตุ จังหวัดขอนแก่น จำนวน 3 คน ได้แก่ ผู้อำนวยการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานขอนแก่น ท้องเที่ยวและกีฬาจังหวัดและนายกเทศมนตรีเทศบาลนครขอนแก่น การสัมภาษณ์เชิงลึกกระทำต่อเจ้าหน้าที่ในหน่วยงานภาครัฐ บุคลากรในภาคเอกชนและผู้ประกอบการ ผู้นำชุมชนและกลุ่มชาวบ้าน การศึกษาในครั้งนี้ได้ใช้เทคนิคการสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจงจากรายชื่อตามตำแหน่งดังกล่าวและทำการสัมภาษณ์เชิงลึกด้วยแบบสอบถามสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้างกับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 40 คน แบ่งเป็นหน่วยงานภาครัฐที่มีหน้าที่พัฒนาอาชีพ ส่งเสริมทักษะฝีมือแรงงานและกิจกรรมด้านการท่องเที่ยว ให้กับประชาชนในจังหวัดขอนแก่นและจังหวัดมหาสารคาม จำนวน 5 คน เอกชนและผู้ประกอบการ ด้านการท่องเที่ยว ธุรกิจที่พักและอาหารในจังหวัดขอนแก่นและจังหวัดมหาสารคาม จำนวน 6 คน ผู้นำชุมชน เป็นผู้สนับสนุนและส่งเสริมงบประมาณและโครงการในการพัฒนาชุมชนในจังหวัดขอนแก่นและจังหวัดมหาสารคาม จำนวน 23 คน กลุ่มชาวบ้านเป็นกลุ่มบุคคลที่รวมตัวกันประกอบอาชีพและทำกิจกรรมในจังหวัดขอนแก่นและจังหวัดมหาสารคาม จำนวน 6 คน ด้วยการใช้แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างจำนวน 1 ครั้ง และจัดการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group Study) ในทุกกลุ่มตัวอย่างจำนวน 4 ครั้ง การประชุมกลุ่มย่อยผู้วิจัยได้กำหนดใช้กลุ่มตัวอย่างเดียวกันเพื่อทำการสัมภาษณ์เชิงลึก

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาโดยการอธิบายข้อมูลในแบบสอบถามด้วยการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics Analysis) จากนั้นนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับบุคคลที่อยู่ในหน่วยงานภาครัฐและข้อมูลจากการสัมภาษณ์บุคคลในชุมชน นำข้อมูลที่ได้ทั้งหมดดังกล่าวข้างต้นมาทำการจัดกลุ่มข้อมูลแบบเชิงพรรณนา ตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้วยเทคนิคสามเส้า (Methodological Triangulation) แล้วทำการวิเคราะห์ผลการศึกษาเพื่อหาความสัมพันธ์ตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา

ผลการวิจัยและวิจารณ์ผล

ผลการศึกษาบทบาทของภาคีเครือข่ายในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน พบว่าภาคีเครือข่ายในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนประกอบด้วยบุคคลและคณะบุคคลจากภาคส่วนที่เกี่ยวข้องจำนวน 4 องค์กรมมีบทบาทดังนี้ 1) หน่วยงานภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นองค์กรที่มีหน้าที่ดูแล จัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวตามขอบเขตอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานตามที่กฎหมายกำหนด ควรดำเนินงานขั้นต้นด้วยการสอบถามความต้องการของชุมชนแต่ละแห่งแล้วจึงทำการสนับสนุนองค์ความรู้ทางด้านวิชาการและพัฒนาทักษะฝีมือแรงงาน ตามนโยบาย แผนงาน และงบประมาณประจำปี รวมถึงการเป็นที่ปรึกษาด้านวิชาการและแหล่งเงินทุนสนับสนุนโครงการพัฒนาต่างๆ แก่กลุ่มอาชีพ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเกษตรกรในชุมชน ตามภารกิจของแต่ละหน่วยงานตามที่ชุมชนต้องการ ส่วนสถาบันการศึกษาระดับมหาวิทยาลัยจะช่วยเหลือ

ชุมชนในการแก้ไขปัญหาโดยใช้ความรู้ทางวิชาการด้านการท่องเที่ยว 2) กลุ่มเอกชนและผู้ประกอบการเป็นองค์กรภาคเอกชนที่อยู่ในพื้นที่ที่มีหน้าที่จัดสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกด้านที่พัก ร้านอาหารรองรับนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาเที่ยวชมแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน จึงควรเป็นผู้ให้บริการแก่นักท่องเที่ยวและสนับสนุนสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยวให้ได้มาตรฐานตามที่หน่วยงานภาครัฐกำหนด โดยเข้ามามีส่วนร่วมกับชุมชนในรูปแบบมีสัญญาเช่าพื้นที่ การบริหารจัดการพื้นที่ร่วมกับชุมชนและแบ่งเบาระยะจากหน่วยงานราชการ รวมถึงการให้คำแนะนำการพัฒนา ปรับปรุงผลิตภัณฑ์ชุมชนจากข้อเสนอแนะจากนักท่องเที่ยว 3) ผู้นำชุมชนเป็นกลุ่มคนที่ได้รับความนับถือจากคนในชุมชน ควรเป็นคณะกรรมการในการดำเนินงานของชุมชนในเรื่องการพัฒนา กำหนดนโยบายการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวของชุมชน โดยจัดให้มีเวทีประชาคมเพื่อรับฟังความคิดเห็นของชาวบ้านในชุมชนในการคัดเลือกโครงการและพัฒนาองค์ความรู้ ทักษะฝีมือแนวทางการดำเนินงานของกลุ่มอาชีพที่เกี่ยวข้องด้านการท่องเที่ยวให้ได้มาตรฐานเป็นที่ยอมรับของนักท่องเที่ยว และ 4) กลุ่มอาชีพ เป็นการรวมกันของคนในชุมชนที่มีความชำนาญในกิจกรรมผลิตสินค้าใดๆ เพื่อการจำหน่าย ควรทำหน้าที่เป็นฝ่ายผลิตสินค้า และงานหัตถกรรมของชุมชนเพื่อจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยว โดยมีการดำเนินงานคือพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้ทันสมัยและตรงตามความต้องการของตลาดและนักท่องเที่ยวแต่ละกลุ่ม การพัฒนาสินค้า การจัดจำหน่าย และช่องทางการจัดจำหน่าย

ด้านบทบาทชุมชนในพื้นที่จังหวัดขอนแก่นและจังหวัดมหาสารคาม พบว่าเครือข่ายการท่องเที่ยวในพื้นที่ ประกอบด้วยหน่วยงานภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัด สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานขอนแก่น สำนักงานพลังงานจังหวัด สำนักงานเกษตรอำเภอ โรงเรียนมัธยม โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลและสถานีตำรวจภูธรในจังหวัดขอนแก่นและมหาสารคาม และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้แก่ เทศบาลนคร เทศบาลตำบล องค์การบริหารส่วนตำบล และโรงเรียนเทศบาล เอกชนและผู้ประกอบการ ได้แก่ ผู้ประกอบการที่พักและโฮมสเตย์และผู้ประกอบการร้านอาหาร หน้าที่ ผู้นำชุมชน ได้แก่ พระสงฆ์ ประธานชุมชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้าน กลุ่มอาชีพ ได้แก่ สมาคมนวดแผนไทยวัดโพธิ์ กลุ่มสร้างอาชีพชุมชนโนนทัน 1 กลุ่มผู้สูงอายุและครูภูมิปัญญา กลุ่มทอผ้า กลุ่มทอเสื่อกก กลุ่มจักสาน กลุ่มปลูกผัก กลุ่มสินค้าที่ระลึกและของฝาก กลุ่มสตรี และกลุ่มเยาวชน

ผลการศึกษาพบว่าเครือข่ายและบทบาทของภาคีเครือข่ายองค์กรในพื้นที่สองจังหวัดสอดคล้องกับความเห็นของพจนานวนศิริ (2546 : 68 – 70); ھرรชา มิมงคลกุลดิลก (2551 : 21 – 35); ธเนศ ศรีสฤติย์ (2555 : 36) และจุฑาธิปต์ จันทรเอียด (2560 : 33 – 34) ที่กล่าวว่า การให้คนในชุมชนท้องถิ่นให้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารการท่องเที่ยวของชุมชนจะต้องให้กลุ่มต่าง ๆ เข้ามามีบทบาทการทำงาน มีการแบ่งหน้าที่การทำงานให้การบริหารงานคล่องตัว มีการจัดการผลประโยชน์สู่คนในชุมชน โดยองค์กรเครือข่ายต้องมีการพบปะระหว่างกันเป็นประจำ เพื่อมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลและการดำเนินกิจกรรมของแต่ละชุมชนโดยการพึ่งพาอาศัยและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ตามบทบาทหน้าที่ของแต่ละกลุ่ม บทบาทของเครือข่ายด้านการท่องเที่ยวแต่ละกลุ่มมีดังนี้ หน่วยงานรัฐ ได้แก่ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด สำนักงาน

พระพุทธศาสนาจังหวัด สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด สำนักงานพัฒนาชุมชน สำนักงานเกษตรอำเภอและมหาวิทยาลัย ควรให้ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษา ให้คำแนะนำและสนับสนุนการดำเนินงานด้วยการท่องเที่ยว โดยหน่วยงานรัฐดังกล่าวข้างต้นควรดำเนินการขึ้นต้นด้วยการสอบถามความต้องการของแต่ละชุมชน แล้วจึงทำการสนับสนุนองค์ความรู้ทางด้านวิชาการและพัฒนาทักษะฝีมือแรงงานตามภารกิจของแต่ละหน่วยงานตามที่ชุมชนมีความต้องการ เช่น สำนักงานพลังงานจังหวัดให้การสนับสนุนอุปกรณ์และความรู้เกี่ยวกับการแปรรูปสมุนไพรอบแห้ง เป็นต้น เอกชนและผู้ประกอบการ พบว่าเอกชนและผู้ประกอบการ ได้แก่ โฮมสเตย์ร้านอาหาร ร้านขายของฝากและของที่ระลึก กลุ่มอาชีพและงานหัตถกรรมชุมชน และบริษัททัวร์ ควรให้ทำหน้าที่เป็นฝ่ายให้บริการแก่นักท่องเที่ยวและสนับสนุนสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยวให้ได้มาตรฐานและเข้ามามีส่วนร่วมในการลงทุนร่วมกับชุมชนแบบมีสัญญาเช่า เช่น การเช่าพื้นที่ การสร้างอาคารจำหน่ายสินค้า การบริหารจัดการพื้นที่ร่วมกับชุมชน ซึ่งเป็นการเพิ่มช่องทางการพัฒนาชุมชนและลดปัญหาของหน่วยงานราชการที่มีงบประมาณจำกัด ผู้นำชุมชน พบว่าผู้นำชุมชน ได้แก่ พระสงฆ์ องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) เทศบาลเมือง เทศบาลตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน รวมถึงผู้นำกลุ่มอาชีพ กลุ่มสตรี กลุ่มผู้สูงอายุและกลุ่มเยาวชน ควรให้ทำหน้าที่เป็นคณะกรรมการในการพัฒนาและกำหนดเชิงนโยบายของกลุ่มเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชน มีการดำเนินงานด้วยการจัดเวทีประชาคมเพื่อรับฟังความคิดเห็นของชาวบ้านเพื่อทำการคัดเลือกโครงการและหาแนวทางในการดำเนินงานแต่ละโครงการของกลุ่มเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชน และกลุ่มอาชีพ พบว่ากลุ่มชาวบ้าน ได้แก่ กลุ่มอาชีพ กลุ่มสตรี กลุ่มเยาวชนและกลุ่มผู้สูงอายุ ทำหน้าที่เป็นฝ่ายผลิตสินค้าและงานหัตถกรรมของชุมชนเพื่อจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยว พัฒนาผลิตภัณฑ์ให้ทันสมัยและตรงตามความต้องการของตลาดและนักท่องเที่ยวแต่ละกลุ่ม ด้วยการเชิญวิทยากรจากหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องมาให้ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน และการบริหารจัดการกลุ่มอาชีพอย่างเป็นระบบ สอดคล้องกับความเห็นของของสุภาวณี ทรงพรพาณิชย์ และคณะ (2549) ที่ได้เสนอแนวทางการสร้างและพัฒนาระบบเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนหลักการโดยได้ระบุเมื่อได้ศึกษาถึงสภาพการณ์ของชุมชนแล้ว การค้นหาผู้นำกลุ่มย่อยในหมู่บ้านเป็นสิ่งสำคัญโดยผู้ที่ได้รับการคัดเลือกให้เป็นผู้นำเครือข่ายต้องเป็นคนที่ชุมชนให้ความเคารพนับถือเป็นผู้นำทางความคิดที่ชาวบ้านจะรับคำปรึกษาเมื่อประสบกับปัญหา

บทบาทของเครือข่ายด้านการท่องเที่ยวของหน่วยงานภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดขอนแก่นและมหาสารคาม โดยหน่วยงานภาครัฐยังให้การสนับสนุนโครงการและงบประมาณในการพัฒนาชุมชนไม่สอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริงของชุมชน เนื่องจากหน่วยงานภาครัฐมักมีนโยบายและโครงการในการพัฒนาชุมชนในแต่ละปีเป็นโครงการระยะสั้นที่ต้องรายงานผลการดำเนินงานในช่วงปลายปี มีงบประมาณการดำเนินงานจำกัดจึงทำให้ไม่สามารถดำเนินงานในชุมชนแต่ละแห่งอย่างต่อเนื่องในระยะยาวได้นอกจากนั้นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล องค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล มีงบประมาณจำกัดในแต่ละปีและต้องดำเนินโครงการที่เน้นการพัฒนาสิ่งก่อสร้างและสาธารณูปโภคเป็นสำคัญจึงทำให้ไม่สามารถให้ความสำคัญกับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวโดยตรงได้ อย่างไรก็ตามหน่วยงานรัฐมีแผนงาน มีโครงการที่กำหนดขึ้นตามนโยบายของรัฐในแต่ละปี มีงบประมาณประจำปีในการสนับสนุนชุมชนในการพัฒนา

ตามภารกิจ หน้าที่ของหน่วยงาน ในขณะที่เอกชนและผู้ประกอบการ ขาดการจัดการโครงการให้ต่อเนื่องจากโครงการของหน่วยงานภาครัฐ ขาดการปรับปรุงภูมิทัศน์โดยรอบของแหล่งท่องเที่ยวกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนที่ส่งเสริมการเรียนรู้ของนักท่องเที่ยวอย่างไม่เป็นรูปธรรม โดยเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นจากการส่งเสริมของหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง แม้ว่าชุมชนทั้ง 3 แห่งจะมีความพร้อมด้านแหล่งท่องเที่ยวและมีกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในชุมชนเองโดยมีวัดประจำชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาที่มีชื่อเสียง การที่ชุมชนขาดผู้ประสานงานการพัฒนาระหว่างหน่วยงานราชการและชุมชนซึ่งเป็นสาเหตุที่ก่อให้เกิดความไม่เข้าใจกันระหว่างเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานรัฐและชาวบ้านในชุมชน การที่ชุมชนขาดการวางแผนการดำเนินงานระยะยาวอีกทั้งกลุ่มคนที่เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานมีจำนวนค่อนข้างน้อยส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุและมีอายุมาก ตลอดจนยังขาดกลุ่มคนสมัยใหม่ในการสานงานต่อ ที่สำคัญกลุ่มผู้นำชุมชนขาดโครงสร้างคณะกรรมการ ตลอดจนยังไม่มีขั้นตอนการบริหารงานและแผนปฏิบัติงานในการพัฒนาชุมชนอย่างเป็นระบบ อย่างไรก็ตามพบว่าคณะกรรมการในชุมชนที่มีอยู่ในปัจจุบันยังคงให้ความร่วมมือในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนเป็นอย่างดีโดยมีเป้าหมายในการพัฒนาชุมชนร่วมกันและกลุ่มอาชีพที่แม้จะขาดทักษะการผลิตสินค้าที่ระลึก งานหัตถกรรมมีคุณภาพเพียงพอสำหรับการจำหน่ายให้นักท่องเที่ยวรวมถึงการรวมกลุ่มอาชีพในชุมชนยังไม่เป็นรูปธรรมจึงส่งผลให้ประสบปัญหาด้านการตลาดและช่องทางการจัดจำหน่าย แต่กระนั้นก็ตามพบว่าชุมชนทั้ง 3 แห่ง ยังคงมีการผลิตสินค้าที่ระลึกประเภทอาหาร ของฝากและงานหัตถกรรมเป็นสินค้าจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยวอยู่

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่าควรมีการดำเนินการจัดตั้งเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชนขึ้นระหว่าง 3 ชุมชนของจังหวัดขอนแก่นและมหาสารคาม ซึ่งจะส่งผลให้เกิดการเชื่อมโยงเส้นทางการปฏิบัติธรรม เส้นทางท่องเที่ยวเชิงศาสนาและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยควรให้ความสำคัญกับ 4 องค์หลักและเพิ่มบทบาทพื้นที่ของทั้ง 3 ชุมชน ในด้านบทบาทและหน้าที่ขององค์กรที่เข้าร่วมเป็นเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชน ได้แก่ หน่วยงานรัฐมีหน้าที่เป็นที่ปรึกษา เอกชนและผู้ประกอบการมีหน้าที่เป็นฝ่ายให้บริการแก่นักท่องเที่ยว ผู้นำชุมชนมีหน้าที่เป็นคณะกรรมการเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชน และกลุ่มชาวบ้านมีหน้าที่เป็นฝ่ายผลิตสินค้าจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยว โดยทั้ง 3 ชุมชนนั้นมีจุดแข็ง คือมีวัดและแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมที่มีชื่อเสียง จุดอ่อน คือแหล่งท่องเที่ยวขาดการพัฒนา ถึงแม้ว่าจะมีเส้นทางคมนาคมสายหลักเชื่อมต่อจากชุมชนเหล่านี้ไปยังจังหวัดใกล้เคียงซึ่งส่งผลดีในเรื่องการเดินทางเพื่อการท่องเที่ยว พบว่าทั้ง 3 ชุมชนมีบทบาทด้านโอกาสในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม คือ ชุมชนมีความพร้อมในด้านทรัพยากรทางศาสนาและวัฒนธรรม ชาวบ้านในชุมชนให้ความร่วมมือและกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนโดยได้รับการส่งเสริมจากหน่วยงานราชการก็ตาม พบว่าอุปสรรคที่ทั้ง 3 ชุมชนมีร่วมกัน คือ หน่วยงานภาครัฐยังให้การสนับสนุนงบประมาณการพัฒนา การจัดการด้านการท่องเที่ยวตามแผนปฏิบัติงานประจำปีที่ยังจำกัดด้วยเวลาและงบประมาณ นอกจากนั้นแผนของหน่วยงานรัฐมักไม่มีความต่อเนื่องซึ่งส่งผลกระทบโดยตรงต่อการพัฒนา กิจกรรมการท่องเที่ยวภายในชุมชนทั้ง 3 แห่ง ดังนั้นควรเพิ่มผู้ประสานงานโครงการระหว่างหน่วยงานภาครัฐ

และภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในการดำเนินกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวจึงจะทำให้แผนงานโครงการต่าง ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะในการวิจัย

บทความฉบับนี้เป็นเพียงการเสนอแนะข้อมูลเบื้องต้นในเรื่องบทบาทภาคีเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชน ผู้สนใจควรมีการศึกษาเพิ่มเติมในเรื่องรูปแบบการบริหารเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชนและแนวทางการพัฒนาผู้ประสานงานโครงการระหว่างหน่วยงานภาครัฐและภาคีเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชน

บรรณานุกรม

- จุฑาธิปต์ จันท์เอียดและคณะ. (2560). แนวทางการพัฒนารท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านริมคลอง จังหวัดสมุทรสงคราม. *วารสารธุรกิจปริทัศน์*, 9(2), 33 – 34.
- เทศบาลนครขอนแก่น. (2557). *แผนพัฒนาสามปี เทศบาลนครขอนแก่น พ.ศ.2558 – 2560*. ขอนแก่น : กองวิชาการและแผนงาน.
- ธเนศ ศรีสถิตย์ และวรรณ คำปวนบุตร. (2556). *การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวบนฐานเชิงนิเวศวัฒนธรรมในเขตพื้นที่ตำบลพระธาตุ อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม*.
- มหาสารคาม : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.ภาค).
- พจนา สวนศรี. (2546). *คู่มือการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน*. กรุงเทพฯ : โครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ.
- พูลทรัพย์ สวนเมือง ตูลาพันธุ์, สุปราณี ทับสกุล และพูลสมบัติ นามหล้า. (2544). *รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์และร้อยเอ็ด*. กรุงเทพฯ : สมาคมเทคโนโลยีที่เหมาะสม.
- สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬา จังหวัดขอนแก่น. (2555). *แผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว จังหวัดขอนแก่น พ.ศ. 2555 – 2559*, ขอนแก่น : กลุ่มงานแผนและยุทธศาสตร์.
- สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬา จังหวัดมหาสารคาม. (2555). *แผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว จังหวัดมหาสารคาม พ.ศ. 2555 – 2559*. มหาสารคาม : กลุ่มงานแผนและยุทธศาสตร์.
- สำนักงานจังหวัดขอนแก่น. (2557). *แผนพัฒนาจังหวัดขอนแก่น ปี 2557 – 2560*. ขอนแก่น : กลุ่มงานยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัด.
- สำนักงานจังหวัดมหาสารคาม. (2556). *แผนปฏิบัติราชการประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2557 จังหวัดมหาสารคาม*. มหาสารคาม : กลุ่มงานยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัด.
- สำนักงานท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดมหาสารคาม. (2557). *รายงานข้อมูลนักท่องเที่ยวและรายได้จากการท่องเที่ยวจังหวัดมหาสารคาม พ.ศ. 2556 – 2557*. มหาสารคาม : กลุ่มงานแผนและยุทธศาสตร์.
- สำนักบริหารยุทธศาสตร์กลุ่มจังหวัดภาคอีสานตอนกลาง. (2557). *แผนพัฒนากลุ่มจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง พ.ศ.2560*. ขอนแก่น : กลุ่มงานแผนและยุทธศาสตร์.

- สุภาวิณี ทรงพรวาณิชย์และคณะ. (2549). การศึกษาแนวทางการสร้างและพัฒนาระบบเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน พื้นที่ภาคเหนือ. เชียงใหม่ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.ภาค).
- หรรษา มีมงคลกุลติก. (2551). การมีส่วนร่วมของภาครัฐและชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมในชุมชนแขวงสมเด็จเจ้าพระยา เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. กรุงเทพฯ.
- องค์การบริหารส่วนตำบลท่าสองคอน. (2557). แผนพัฒนาสามปี (พ.ศ.2558 – 2560) องค์การบริหารส่วนตำบลท่าสองคอน อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม. มหาสารคาม : สำนักปลัด.
- องค์การบริหารส่วนตำบลพระธาตุ. (2557). แผนพัฒนาสามปี (พ.ศ.2558 – 2560) องค์การบริหารส่วนตำบลพระธาตุ อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม. มหาสารคาม : สำนักปลัด.